

»BEZ ŠKOLE SI NITKO«: ISKUSTVA PREKIDA SREDNJE ŠKOLE IZ PERSPEKTIVE MLADIH OSOBA²

SAŽETAK

Rano napuštanje obrazovanja predstavlja složeni proces obilježen međudjelovanjem različitih individualnih, obiteljskih, školskih i društvenih činitelja. Ranjivost mladih s iskustvom ranog napuštanja obrazovanja ogleda se u smanjenim šansama na tržištu rada te većim rizikom od siromaštva i socijalne isključenosti. Dosadašnja istraživanja većinom su usmjerena na višestruke činitelje koji doprinose ranom napuštanju obrazovanja, dok u literaturi postoje praznine o životnim okolnostima i perspektivama mladih nakon prekida srednjoškolskog obrazovanja. Cilj ovog istraživanja je steći potpunije razumijevanje iskustva prekida srednje škole iz perspektive mladih. Istraživanje je provedeno na uzorku od 20 mladih u dobi od 16 do 20 godina s iskustvom prekida srednje škole. Podaci su se prikupljali metodom polustrukturiranog intervjua, dok se za analizu podataka koristila tematska analiza. Rezultati istraživanja pokazali su da mladi većinom interpretiraju prekid srednje škole kao negativno obrazovno iskustvo te izražavaju žaljenje zbog prekida obrazovanja. Većina mladih se nakon prekida srednje škole suočila s ograničenim mogućnostima na tržištu rada, ali i

- 1 Izv.prof.dr.sc. Jelena Ogresta, socijalna radnica, e-mail: jogresta@pravo.hr
- 2 Ovaj rad financirala je Hrvatska zaklada za znanost projektom »Ekonomске teškoće obitelji, psihosocijalni problemi i obrazovni ishodi adolescenata u vrijeme ekonomske krize« [IP-2014-09-8546].

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: travanj, 2022.
Prihvaćeno: lipanj, 2022.
UDK: 371.212.8-053.6
DOI 10.3935/ljsr.v30i1.505

Jelena Ogresta¹
orcid.org/0000-0001-5235-3180

Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet
Studijski centar socijalnog rada

Ključne riječi:

rano napuštanje obrazovanja; mladi;
socijalni rizik; kvalitativno istraživanje

smanjenim prilikama za reintegraciju u sustav obrazovanja. U kontekstu percipiranih promjena nakon prekida srednje škole, rezultati istraživanja ukazuju na smanjenje kvalitete društvenog života mladih kao i promjene u svakodnevnici. U pogledu planova za budućnost, mladi su većinom iskazivali aspiracije za nastavkom obrazovanja i pronalaskom posla. Dobiveni rezultati naglašavaju potrebu za različitim individualiziranim uslugama podrške te obrazovnih i profesionalnih usmjeravanja koji bi potaknuli mlade na nastavak obrazovanja i povećali njihove šanse na tržištu rada te doprinijeli njihovu ekonomskom i socijalnom uključivanju.

UVOD

Rano napuštanje obrazovanja predstavlja jedan od značajnijih socijalnih rizika za mlade osobe koji zaokuplja pozornost istraživača i donositelja politika. Neuspjeh u ranim obrazovnim tranzicijama, odnosno izlazak iz obrazovnoga sustava bez postignutoga srednjoškolskog obrazovanja jedan je od najslabijih mogućih obrazovnih ishoda u suvremenom društvu. Stoga se jedan od ključnih razloga rastućeg interesa za problem ranog napuštanja obrazovanja nalazi u nizu višestrukih nepovoljnih ishoda koje on ima na živote mladih osoba i njihove životne prilike kao i na društvo u cjelini (Branson i sur., 2013.). Potreba za učinkovitim bavljenjem obrazovnim nejednakostima i procesima ranog napuštanja obrazovanja također je postao jedan od javnih prioriteta (Europska komisija, 2013.; European Commission, EACEA, Eurydice i Cedefop, 2014.). Jedan od značajnijih strateških dokumenata je Europa 2020 – Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast u okviru kojeg je kao jedno od prioritetnih područja definirano smanjenje udjela mladih koji rano napuštaju obrazovanje do 2030. godine na 9%. Dokumentom se predviđa i provedba učinkovitih i djelotvornih politika u području prevencije ranog napuštanja obrazovanja mladih. U kontekstu toga donesen je i Operativni plan – učinkoviti ljudski potencijali 2014. – 2020. i Plan implementacije Garancije za mlade (PIGzM) 2013. godine (Operativni program – učinkoviti ljudski potencijali 2014. – 2020., 2014). Navedeni dokumenti obvezuju članice EU-a da poduzmu određene mjere i reforme unutar svojih nacionalnih i lokalnih resursa kako bi smanjile udjele mladih koji rano napuštaju obrazovanje u svojim zemljama. Garancija za mlade (GZM) je predstavljala novi pristup na razini EU-a za rješavanje pitanja nezaposlenosti mladih osoba, kojim se sve osobe mlađe od 25 godina (u RH mlađe od 30 godina) nastoje što brže aktivirati na tržištu rada. U njoj se države članice poziva da se osobama koje su rano napustile školovanje i niskokvalificiranim mladim osobama ponude načini za ponovno uključivanje u obrazovanje i osposobljavanje ili programe za pružanje drugih prilika za obrazovanje kojima se osiguravaju okruženja za učenje prilagođena njihovim specifičnim potrebama te im se omogućuje stjecanje kvalifikacija koje su propustile steći. »Putovi do školskog uspjeha« predstavljaju jednu od novijih inicijativa Europske ko-

misije usmjerene na ostvarivanje europskog prostora obrazovanja do 2025. godine kojom se planira promicati bolje obrazovne rezultate za sve mlade Europljane te je jedan od njenih ciljeva i smanjenje ranog napuštanja školovanja.

Suvremenije konceptualizacije rano napuštanje obrazovanja objašnjavaju kao razvojni proces, a ne jednokratni događaj (npr. Jimerson, Anderson i Whipple, 2002.; Entwisle, Alexander i Olson, 2004.; de Witte i sur., 2013.), ističući da je riječ o kompleksnom obrazovnom ishodu nastalom pod utjecajem interaktivnog i kumulativnog djelovanja različitih činitelja (npr. individualnih, obiteljskih, obrazovnih i društvenih) (Battin-Pearson i sur., 2000.; Hunt, 2008.; Dupere i sur., 2015.; Bunting i Moshuus, 2017.). Navedenu višedimenzionalnost i složenost ovog društvenog problema potvrđuju i rezultati pojedinih longitudinalnih istraživanja (npr. Jimerson, Anderson i Whipple, 2000.; Alexander, Entwisle i Kabbani, 2001.; Fortin i sur., 2013.). Dosadašnja istraživanja upućuju na niz posljedica koje mladi s iskustvom ranog napuštanja obrazovanja doživljavaju: nekonkurentnost na tržištu rada, dugotrajna nezaposlenost, rad na nesigurnim poslovima, zapošljavanje na niskokvalificiranim radnim mjestima, narušeno zdravlje te povećani rizik od siromaštva i socijalne isključenosti (Bridgeland, Dilulio i Morison, 2006.; Smyth i McCoy, 2009.; Sum i sur., 2009.; Tyler i Lofstrom, 2009.; Lansford i sur., 2016.; Ramsdal, Bergvik i Wynn, 2018.). Uzimajući u obzir učinke ranog napuštanja obrazovanja na živote mladih osoba, velika pozornost posvetila se istraživanjima činitelja koji prethode ranom napuštanju obrazovanja, dok i dalje nedostaje empirijskih spoznaja o životnim putanjama mladih nakon napuštanja srednjoškolskog obrazovanja te učincima tog iskustva na životne šanse i perspektivu ovih mladih osoba u budućnosti (npr. Campolieti, Fang i Gunderson, 2010.; Nairz-Wirth i Gitschthaler, 2020.).

Istraživanja koja su bila usmjerena na osobni doživljaj iskustva ranog napuštanja obrazovanja kod mladih pokazala su da mladi najčešće iskazuju žaljenje zbog napuštanja srednje škole koje se prije svega očituje kroz njihovu percepciju negativnih ishoda koje je izlazak iz obrazovanja imalo na njihove živote (Bridgeland, Dilulio i Morison, 2006.; Tukundane i sur., 2014.; Meng i Sijebbers, 2016.). Pri tome mladi najčešće izdvajaju probleme sa zapošljavanjem bilo u pogledu nemogućnosti pronalaska posla ili rada na niskokvalificiranim poslovima i s niskim primanjima (Vanttaja i Jarvinen, 2006.; Tukundane i sur., 2014.; Koc, Zorbaz i Demirtas-Zorbaz, 2020.). Percepcija rizika od ekonomske isključenosti kao i negativna iskustva s tržištem rada za mlade su često predstavljali razloge za reevaluiranje važnosti obrazovanja i ponovni povratak u obrazovni sustav ili neki drugi oblik profesionalnog usavršavanja u cilju povećanja osobnih šansi na tržištu rada (Kortering i Braziel, 1999.; Dube i Nkomo, 2014.; Koc, Zorbaz i Demirtas-Zorbaz, 2020.).

Što se domaćeg konteksta tiče, Hrvatska duži niz godina spada u skupinu zemalja s niskom stopom mladih koji rano napuštaju obrazovanje. Prema posljednjim podacima EUROSTAT-a³ za 2022. godinu, udio mladih koji rano napuštaju obrazo-

3 https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/SDG_04_10/default/table?lang=en

vanje u Republici Hrvatskoj iznosio je 2,3%, dok je prosječni udio na razini zemalja Europske unije bio 9,6%.

Problem ranoga napuštanja školovanja u Hrvatskoj nije dosadašnjih godina bio sustavnije istraživano. Postojeća domaća istraživanja bila su usmjerena na ispitiva-nje odrednica ranog napuštanju obrazovanja (Matković, 2010.; Ferić, Milas i Rihter, 2010.; Strugar, 2011.) kao i njegovih ishoda (Milas, Ferić i Šakić, 2010.; Brajša-Žganec i Merkaš, 2010.) s iznimkom radova koji su se bavili tipologijama mladih s isku-stvom ranog napuštanja obrazovanja (Ogresta i sur., 2021.) te perspektivom struč-nih suradnika u školama o problemu ranog napuštanja obrazovanja (Berc, Majdak i Bežovan, 2015.).

Unatoč bogatim empirijskim spoznajama o činiteljima koji doprinose ranom napuštanju obrazovanja, postojeća istraživanja oskudijevaju podacima o životnim okolnostima mladih nakon prekida srednje škole, socijalnim kontekstima u kojima se taj proces odvija te učincima tog iskustva na životne perspektive mladih. Stoga je ovaj rad usmjeren na stjecanje uvida u način na koji mladi integiraju u njihovo životno iskustvo prekid srednje škole te kako konstruiraju svoje daljnje obrazovne i profesionalne planove. Slijedom toga, u fokusu ovog istraživanja su osobna iskustva mladih koji su prekinuli srednjoškolsko obrazovanje kako bi doprinijelo kvalitativnim istraživanjima u području ranog napuštanja obrazovanja prenoseći glasove ove ra-njive skupine mladih. Potrebu za kvalitativnim istraživanjima u ovom području ista-knuli su i brojni drugi autori budući da samo poznavanje razloga zbog kojih dolazi do ranog napuštanja obrazovanja nije dovoljno već je potrebno i razumjeti kako mlade osobe konstruiraju svoje obrazovne ishode i interpretiraju osobno iskustvo ranog napuštanja obrazovanja (npr. Smyth i Hattam, 2001.; Tilleczek, 2008.; Hunt, 2008.; Cefai, Downes i Cavioni, 2016.; Cedefop, 2016.).

CILJ I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Cilj ovog istraživanja bio je steći potpunije razumijevanje iskustva prekida sred-nje škole iz perspektive mladih osoba.

Istraživačka pitanja su:

1. Kako mladi interpretiraju iskustvo prekida srednje škole?
2. Kako mladi percipiraju svoju životnu situaciju nakon prekida srednje škole?
3. Kako mladi oblikuju svoje planove za budućnost?

METODA

Ovo istraživanje provedeno je u okviru znanstveno-istraživačkog projekta »Ekonomske teškoće obitelji, psihosocijalni problem i obrazovni ishodi adolesce-nata u vrijeme ekonomske krize« (FEHAP). Istraživanje se zasnivalo na mješovitom

istraživačkom pristupu (engl. *Mixed Method Research*) u okviru kojeg se kombiniralo kvantitativno i kvalitativno istraživanje. Kvantitativno istraživanje provedeno je na uzorku⁴ od 1 402 učenika iz 29 srednjih škola s područja 6 županija središnje Hrvatske: Grad Zagreb, Zagrebačka županija, Sisačko-moslavačka županija, Karlovačka županija, Međimurska županija i Varaždinska županija. U ovom dijelu istraživanja koristio se longitudinalni nacrt istraživanja te su učenici praćeni u tri točke mjerenja, odnosno od prvog do trećeg razreda srednje škole. Kvalitativno istraživanje provedeno je na uzorku učenika iz odabranih škola, odnosno razreda u kvantitativnom istraživanju koji su u promatranom razdoblju imali prekid srednje škole.

Sudionici

Ciljanu populaciju ovog istraživanja predstavljali su mladi s iskustvom prekida srednje škole, te se pri njihovu odabiru koristila metoda namjernog uzorka. Postupak regrutacije sudionika obuhvaćao je nekoliko koraka. Podaci o brojnosti i pojedinim obilježjima učenika (spol, dob, mjesto življenja, evidentirani razlog prekida srednje škole, nastavak obrazovanja) koji su prekinuli pohađanje srednje škole tijekom promatranog razdoblja prikupljali su se od strane stručnih suradnika u školama po završetku svake školske godine. Na taj su se način prikupili podaci o ukupno 77 učenika. Potom su članovi istraživačkog tima na osnovi dobivenih podataka vršili daljnji odabir sudionika. Stručni suradnici ostvarivali su i prvi kontakt s odabranim mladima za potrebe provjere njihove suglasnosti za sudjelovanje u istraživanju kao i suglasnosti za prosljeđivanje njihova kontakta članovima istraživačkog tima.

U istraživanju je ukupno sudjelovalo 20 mladih, od toga 13 mladića i 7 djevojaka. Prosječna dob sudionika iznosila je 18 godina ($SD=1,23$) s rasponom od 16 do 21 godine. Sudionici su dominantno pohađali srednju strukovnu školu ($n=19$), te je većina sudionika imala iskustvo prekida srednje škole tijekom prvog razreda ($n=16$). Sudionici su imali iskustvo prekida srednje škole u razdoblju između 11 i 20 mjeseci prije provedbe intervjua ($M=13,4$; $SD=1,37$).

Obrazovna struktura roditelja sudionika pokazala je niži stupanj obrazovanja kod oba roditelja budući da su i majke ($n=9$) i očevi ($n=8$) većinom imali završenu srednju strukovnu školu u trajanju od tri godine, dok je 4 i očeva i majki imalo završenu osnovnu školu. Što se radnog statusa roditelja tiče, kod polovice sudionika majke su bile nezaposlene ($n=10$), dok su očevi u nešto više od polovice sudionika bili zaposleni ($n=12$).

4 Uzorak istraživanja bio je dvoetačni neproporcionalno stratificirani klaster uzorak. U prvoj etapi izabrano je 29 srednjih škola, a u drugoj etapi 59 razrednih odjeljenja. Implicitna stratifikacija vršena je prema spolnoj strukturi učenika te vrsti i veličini srednje škole.

Prikupljanje podataka

Podaci su se prikupljali metodom polustrukturiranog intervjua kako bi se ostvarilo potpunije razumijevanje obrazovnih i životnih iskustava mladih koja su prethodila njihovu prekidu srednje škole kao i stjecanje uvida u njihove životne okolnosti i aspiracije nakon prekida srednjoškolskog obrazovanja. Okvir intervjua bio je postavljen unutar konteksta životne povijesti unutar kojeg su sudionici u vremenskom nizu iznosili svoja obrazovna i druga životna iskustva i događaje do trenutka prekida srednje škole, no u kontekstu značenja koja su ta iskustva imala za njih osobno. Uz navedeno, protokol razgovora obuhvaćao je i teme koje su se odnosile na razdoblje nakon prekida srednje škole te planove vezane za budućnost.

Dodatno su se prikupili i sociodemografski podaci o sudionicima (spol, dob, bračni status, stupanj obrazovanja te radni status roditelja).

Provedbi intervjua prethodila je i provedba pilot istraživanja s 5 mladih osoba s iskustvom prekida srednje škole. Intervjue su provodile članice istraživačkog tima, dok je prosječno trajanje intervjua iznosilo 60 minuta.

Etički aspekti istraživanja

Provedbu istraživanja odobrilo je Etičko povjerenstvo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te je dobivena suglasnost Ministarstva znanosti i obrazovanja. Sudionici su na početku školske godine, odnosno kod davanja suglasnosti za sudjelovanje u kvantitativnom dijelu istraživanja ujedno i potpisali suglasnost za sudjelovanje i u ovom kvalitativnom dijelu istraživanja. Roditeljima učenika su prethodno bile prosljeđene pisane informacije o istraživanju.

Sudjelovanje u istraživanju bilo je dobrovoljno, te su sudionici imali mogućnost u bilo kojem trenutku odustati od sudjelovanja u istom. Sudionici su u pismenom obliku bili obaviješteni o svrsi i cilju te načinu provođenja i etičkim aspektima provedbe istraživanja te su prije provedbe intervjua dali pisani pristanak za sudjelovanje u istraživanju. Uz suglasnost sudionika istraživanja, svi intervjui bili su snimani i transkribirani te se uz pohranjene snimke i transkripte nisu sačuvali identifikacijski podaci. Uvid u podatke imali su samo članovi istraživačkog tima. Sudionici su bili informirani i o tome da će se rezultati istraživanja koristiti isključivo u znanstveno-istraživačke svrhe. Uzimajući u obzir socijalnu osjetljivost teme istraživanja te potencijalni rizik za sudionike u vidu iznošenja nekih osobnih neugodnih ili uznemirujućih iskustava, u cilju zaštite dobrobiti sudionika, po završetku intervjua su im podijeljene kontakt informacije osoba i ustanova kojima se mogu obratiti ukoliko imaju potrebu za nekim oblikom podrške.

Obrada podataka

U svrhu obrade podataka koristila se metoda tematske analize koja predstavlja proces prepoznavanja, analiziranja i izvještavanja prema tzv. obrascima (temama) koji se prepoznaju unutar podataka (Braun i Clark, 2022.). Analiza podataka temeljila se na induktivnom pristupu i sastojala se od šest koraka. Prvi korak bilo je upoznavanje s dobivenim podacima kroz izradu transkripta, njihovo opetovano čitanje te izradu bilješki. Sljedeći korak sastojao se u generiranju inicijalnih kodova čemu je slijedilo njihovo grupiranje u smislene cjeline odnosno potencijalne teme. Četvrti korak uključivao je analizu kongruentnosti kodova unutar dobivenih tema te dobivenih tema u odnosu na cijeli skup podataka. Nakon završne sistematizacije slijedilo je definiranje i imenovanje tema, te se potom pristupilo interpretaciji podataka. Prilikom analize podataka koristio se računalni program Nvivo 12 za obradu kvalitativnih podataka (QSR International, 2019.).

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Analizom odgovora sudionika u odnosu na postavljena istraživačka pitanja, dobivene su tri šire teme: osobni doživljaj prekida srednje škole, percepcija trenutne životne situacije nakon prekida srednje škole te planovi za budućnost. U analizi rezultata, šire teme su opisno obrazložene te su neke od njih ilustrirane narativnim isječcima iz intervjua.

Osobni doživljaj prekida srednje škole

Prekid srednjoškolskog obrazovanja mladi su većinom interpretirali kao negativno iskustvo koje ograničava njihove životne šanse. U percipiranju smanjenih životnih šansi većina njih ukazala je na ograničene mogućnosti zapošljavanja nakon prekida srednje škole zbog nedostatka potrebnih kvalifikacija za rad (*»Želio sam naći neki posao nakon što sam otišao iz škole. Međutim, bez škole ga nisam mogao naći.«* (4); *»Gledala sam si ja već nešto ponovno kao za srednju školu. Čisto da imam nešto završeno, zato jer oko pronalaska posla nije isto bez škole i sa srednjom školom. I sama sam to vidjela da bez škole neću moći naći posao.«* (6)). Mladi su iskazali i osjećaj manje vrijednosti zbog prekida školovanja (*»Osjećao sam se kao potpuni promašaj jer ne mogu završiti srednju školu.«* (S4); *»Osjećao sam se baš kao gubitnik. Kao glupan koji sada mora ići u večernju školu. Svi su normalno završili školu i besplatno idu u školu, a ja si ju moram sada plaćati.«* (2)).

U kontekstu percipiranih ograničenih mogućnosti kao i drugih negativnih posljedica prekida srednje škole po njih, mladi su iskazali svijest o važnosti završetka

škole i stjecanja kvalifikacija navodeći da »si bez škole si ništa« (*»Budem si završila nešto, da si mogu neki posao naći i bar da imam svoje novce. Pa želim da budem nešto u životu, a ne da ne budem ništa.«* (10); *»Pa bez škole teško da ću si moći naći posao i bilo što drugo. Ne bih i želio biti bez škole. Želim završiti ovaj program sada i kao svaki normalni čovjek naći si posao. Treba završiti tu školu jer bez škole si niko i ništa.«* (4)).

Mladi su posebno izdvojili težak period nedugo nakon prekida škole opisujući da su tijekom vremena prihvatili svoju postojeću situaciju prekida školovanja (*»Teško mi je bilo u početku. Zašto baš ja? Zašto nisam mogla naći praksu? Svašta sam si mislila. Kako je vrijeme prolazilo tako sam se i počela navikavati.«* (12); *»Sad sam se tijekom vremena baš pomirila s tim da ne idem više u školu i ne brinem se više o tome. Znam da ću napraviti nešto sa svojim životom i to je to.«* (14)).

Sudionici su iskazali i različitost emocija koje su im se javljale nakon prekida srednje škole kao što su sram, tuga, krivnja te zabrinutost zbog reakcija okoline (*»Sram me je bilo. Mislila sam si: 'Jooj... pa sad ću opet pasti razred.' Sad će me svi drugačije gledati i ponašati se prema meni, ali nitko me nije drugačije gledao.«* (1)). Ipak, osjećaj koji je prevladavao kod većine mladih bio je osjećaj žaljenja zbog prekida srednje škole (*»Žao mi je što sam kiksala sa školom. Sada sam malo i zaostala za svojom generacijom.«* (17); *»Ne bi htio ako upišem opet srednju školu da mi se to ponovno dogodi da moram otići iz škole. To baš ne bi želio da mi se ponovno dogodi u životu.«* (11)). Iskazivanje žaljenja kod mladih je također bilo povezano s njihovim percipiranim promjenama u vlastitim životima koje su im se dogodile nakon prekida školovanja te ograničenim mogućnostima za pronalaskom posla. U kontekstu toga, gotovo većina mladih iskazala je da ima ponovno priliku pohađati školu da bi pokušali prevenirati prekid srednje škole.

S druge strane, dio mladih iskazao je da im je prekid srednje škole donio osjećaj olakšanja i slobode. Tu je prije svega bilo riječ o mladima kod kojih su naveli izostanak interesa za obrazovanjem (*»Bio sam sretan jer sam se riješio tog tereta. Odjednom sam imao tu hrpu slobodnog vremena i imao sam osjećaj da se sada mogu zabavljati do sljedeće godine kad bi onda tek počeo razmišljati što bi dalje radio. Tako da bio sam sretan. Nisam nikad ništa žalio za odlaskom iz škole jer me škola nikad nije niti previše zanimala.«* (8)) te mladima u čijem vrijednosnom sustavu obrazovanje nije bilo prioritet (*»Meni nije žao. Ja se ne kajem zbog svoje škole. Ja sam uvijek više želio raditi nego ići u školu. Više bi volio raditi, nego se školovati.«* (16); *»Nešto što ljudi dosta zaboravljaju je da je škola važna, ali nije najvažnija. Jednostavno nije... Najvažnije je biti sretan i raditi ono što se voli.«* (14)). U tom kontekstu, dio mladih percipirao je prekid srednje škole kao osobni izbor pojedinca ističući da je svatko slobodan donijeti odluku koju procjenjuje najboljom za sebe osobno (*»Svatko treba da radi ono što misli da je najbolje za njega. Ja mislim da nema nikakav razlog da se nekoga ide uvjeravati da to ne radi ako osoba želi prekinuti svoje školovanje. To je nešto što utječe uglavnom samo na tebe i to je tvoj izbor.«* (5)).

Doživljaj trenutačne životne situacije

Mladi su na različite načine doživjeli svoje trenutačne životne okolnosti nakon prekida srednje škole što je dijelom i očekivano uzimajući u obzir i njihov različiti odnos prema iskustvu prekida srednje škole. Također, važno je istaknuti da su neki od sudionika u vrijeme provedbe istraživanja imali promijenjene okolnosti budući da je njih 7 nastavilo obrazovanje na nekom od obrazovnih programa u sustavu obrazovanja odraslih, 3 sudionika imala su posao, 1 je bio zaposlen i istovremeno je pohađao program u sustavu obrazovanja za odrasle dok 9 mladih nije bilo uključeno u obrazovanje, zaposlenje ili programe osposobljavanja te su ujedno predstavljali i pripadnike NEET populacije. Što se tiče mladih koji su pronašli posao najčešće je bila riječ o poslovima na crno te niskokvalificiranim poslovima (npr. poljoprivredni poslovi, prodaja rabljenih materijala, građevinski poslovi) (*»Opet na crno kod susjeda radim. Kroz neke vikende pa povremeno kao ispomoć i slično.«* (15); *»Našla sam si posao, budući da pauziram sa školom, da ne budem sjedila doma i ne radila ništa, a i da sestri pomognem. Sad radim u pekari.«* (4)).

Jedan dio mladih iskazao je zadovoljstvo svojom sadašnjom situacijom pri čemu su navodili različite okolnosti ili činitelje koji su tome doprinijeli i koji su većinom bili vezani za druge sfere života mladih osoba. Neki od njih su bili dobri obiteljski odnosi i podrška obitelji, zadovoljstvo partnerskom vezom te posao (*»Sada sam jako sretna. Imam super dečka i roditelji mi se ponovno dobro slažu.«* (2); *»Sada je sve puno bolje. Radim, imam svoj novac i neovisna sam. Ovisim samo o sebi.«* (15)). Zadovoljstvo sadašnjom situacijom su više iskazivale djevojke, te je ono ujedno često bilo iskazano u usporedbi s ranijim životnim razdobljem.

Nastavno na ranije iznesene rezultate o uočenim promjenama u svojim životima nakon prekida obrazovanja, dio mladih je opisujući svoju svakodnevicu naveo prisutnost osjećaja dosade i bezvoljnosti te da često provode dane *»ne radeći ništa«* (*»Pa ništa ne radim, to je sve. Doma sam i ništa drugo više ne radim. I užasno mi je dosadno.«* (3); *»Bezvoljno se osjećam. Stvarno bezvoljno i nemam opće neke volje za nečim. Normalno, idem vani subotom, zezamo se i sve. Ali, da bi ja sada išla u neku firmu raditi do jeseni, ja stvarno nemam volje za to. Pokušala sam 100 poslova raditi. Ništa mi se ne sviđa. Za ništa nemam volje. Gledam televiziju, tipkam po mobitelu i ništa ne radim.«* (10)).

Mladi su iznijeli i svoja iskustva promjena u njihovom društvenom životu koje su se očitovale kroz proriđene kontakte s prijateljima iz škole i vršnjacima. Pri tome su naveli da im nedostaje druženje s prijateljima i vršnjacima te su isticali da im u tom kontekstu nedostaje i škola (*»Pa ružno mi je bilo gledat ljude kako idu u školu, a ja sam cijelo vrijeme bio doma. Društvene mreže više nisu bile za mene, doslovno nisam izlazio. Imao sam jednog prijatelja koji živi blizu mene i isto se bavi konjima, pa nam je to bila zanimacija, ali jako sam se izolirao od tinejdžerskog života.«* (6); *»Sada je malo drugačije, cijeli dan sam doma. Nedostaje mi škola... Ne vidim sad*

često, *svaki dan prijatelje koje sam viđao i s kojima sam se družio.*« (15)). Navedene promjene u odnosima s vršnjacima i prijateljima kao i promjene u svom svakodnevnom životu koje su očituju kroz nedostatak aktivnosti ili obveza većinom su navodili mladi koji nisu bili uključeni u obrazovanje, zaposlenje ili programe osposobljavanja.

Planovi za budućnost

U pogledu planiranja vlastite budućnosti, mladi su iskazali različite percepcije o svojoj budućnosti nakon prekida srednje škole te su njihovi planovi ujedno bili kontekstualizirani za njihovim trenutačnim situacijama ovisno o tome jesu li se ponovno vratili u neki oblik obrazovanja i participiraju li na tržištu rada. Dio mladih može se opisati kao planere u smislu njihovih iskazanih planova za ponovnim povratkom u sustav obrazovanja ili za traženjem posla. Za mlade koji su se planirali ponovno vratiti u sustav obrazovanja nastavak njihova obrazovanja primarno je bio motiviran povoljnijim mogućnostima za pronalazak posla u budućnosti (*»Sada čekam dok ne napunim osamnaest godina i onda ću nešto završiti. Želim da imam nešto završeno pa da mogu tražiti posao.*« (10)). Također, planovi za povratak u obrazovni sustav su se većim dijelom odnosili na obrazovne programe u sustavu obrazovanja odraslih. Po pitanju načina odabira programa mladi su razmišljali prije svega o programima koji odgovaraju njihovim interesima ili sposobnostima. Mladi koji su planirali nastaviti obrazovanje ujedno su naveli da imaju financijsku podršku od članova uže ili šire obitelji za snošenje troškova njihova nastavka obrazovanja.

Sudionici koji su u međuvremenu nastavili obrazovanje iznijeli su planove za završetkom upisanog programa te traženjem posla po njegovom završetku (*»Sada želim završiti ovu školu. Obećao sam svom djedu i roditeljima da ću to napraviti. Želim ispuniti to obećanje. Nakon toga planiram naći neki posao.*« (3)). Dio mladih planirao je tražiti posao pri čemu su isticali da im nije važna vrsta posla već im je primarno bilo važno da pronađu bilo kakav posao (*»Koji god posao da mi se nudi ja bi ga radio.*« (10)). Prema odgovorima mladih koji su imali plan i ideju oko vrste posla koju planiraju tražiti najčešće se radilo o niskokvalificiranim poslovima (*»Mogla bi otići na sezonu. Planirala sam ovih dana slati e-mailove, javljati se na te adrese ili otići negdje na sezonu brati trešnje, višnje, maline i tako.*« (12); *»Planiram tražiti posao. Volio bi raditi u nekom kafiću.*« (P18)).

Sudionici koji su imali prethodna iskustva s traženjem posla, često nisu uspijevali naći posao pri čemu su najčešći razlozi bili nedostatak kvalifikacija i nedostatak radnog iskustva (*»Uglavnom tražim posao, ali ga ne mogu naći kad nemam školu. Da sam završio školu, onda bih ga našao.*« (6); *»Znala sam se javiti na svakakva radna mjesta, ali nisam imala osamnaest godina. I znali su neki tražiti osobe s radnim iskustvom, a ja nisam imala ništa.*« (9)). S obzirom na pojedina prethodna negativna iskustva s traženjem posla, kao jedno od rješenja mladi vide u stjecanju punoljet-

nosti (»Doma sam cijelo vrijeme i sad radim preko puta s tatom, pomažem mu oko svega što treba i sad kad budem punoljetan, naći ću si neki posao.« (5)).

Što se tiče načina traženja posla, mladi su se većinom oslanjali na pomoć od strane članova obitelji ili poznanika (»Ako uspijem završiti sad ovdje program, tatin prijatelj bi me zaposlio ovdje gdje sam na praksi. To mi je rekao još prošle godine.« (11); »Nekako sam se uvijek oslanjao na to da moj otac radi sad na nekom projektu i uvijek sam se nadao raditi s njim jer ono što on radi izgleda mi zanimljivo. Osim toga, to mi je otac pa mi ne bi bilo teško naći posao tamo. To je nešto ovako na što sam se više-manje oslanjao. A osim toga, baš mi ništa drugo ne pada na pamet.« (8)). Nekoliko sudionika je pod vidom iskazanih želja za pronalaskom posla navelo i mogućnost odlaska iz Hrvatske budući da u inozemstvu imaju rodbinu koja bi im mogla pomoći u tome. Dio mladih koji je planirao tražiti posao nije imao jasnu ideju niti o načinima traženja posla niti o vrsti poslova.

Pojedini mladi su svoje planove za budućnost više iznijeli u obliku želje za osamostalivanjem (»Htio bi se zapravo zaposliti i za početak sam živjeti. Položiti vozački i tak te neke osnovne stvari.« (2); »Voljela bi negdje raditi da se osamostalim, znači, da živim negdje sama. Ne želim ovisiti o nekome.« (15)).

Dio sudionika nije imao jasne planove za budućnost pri čemu je većinom bila riječ o mladim osobama koje nisu imale interes za nastavkom obrazovanja ili zapošljavanjem (»Nisam još siguran. Znači, sad mi je u planu da razmislim hoću li nešto upisivati ili ne. Ako ne upišem, čekat ću punoljetnost pa se možda negdje zaposlim ako budem mogao bez srednje škole.« (S9); »Ne planiram ići ponovno u školu. To mi sada svi govore i bake i djedovi. Tata mi je rekao da će mi platiti večernju školu, ali ne želim. Ne da mi se. Ne želim do dvadesete ići u školu. Moram razmisliti još što želim raditi.« (S8)). Nejasnu sliku budućnosti najčešće su navodili mladi koji nisu bili uključeni u obrazovanje, zaposlenje ili programe osposobljavanja.

RASPRAVA

Rezultati istraživanja pokazali su da mladi većinom prekid srednje škole interpretiraju kao neugodno iskustvo s negativnim učincima na njihov život koji se primarno očitaju kroz percipirane smanjene šanse na tržištu rada i nemogućnost pronalaska odgovarajućih poslova. Prevladavajući osjećaj koji mladi navode u svom osvrtu na iskustvo prekida školovanja je osjećaj žaljenja zbog prekida srednje škole što je u skladu i s rezultatima drugih istraživanja (npr. Tukundane i sur., 2014.; Meng i Sijebers, 2016.; Korumaz i Eksioğlu, 2022.). I istraživanje Koc, Zorbaz i Demirtas-Zorbaz (2020.) pokazalo je da mladi s iskustvom ranog napuštanja obrazovanja iskazuju žaljenje zbog takvog obrazovnog iskustva te su nezadovoljni uvjetima svog trenutnog života i smatraju da bi imali bolje životne uvjete da su nastavili obrazovanje. Rezultati su pokazali da mladi nakon iskustva prekida srednje škole zbog prepo-

znatih pojedinih negativnih učinaka na njihove životne šanse pridaju veću važnost obrazovanju kao i potencijalnom ponovnom osobnom ulaganju u obrazovanje. Pri tome je primarno riječ o instrumentalnim razlozima, odnosno da mladima stjecanje diplome predstavlja preduvjet za uspješan ulazak na tržište rada. I rezultati drugih istraživanja ističu reevaluiranje uloge obrazovanja mladih nakon iskustva prekida ili napuštanja obrazovanja (npr. Byrne i Smith, 2010.; Dube i Nkomo, 2014.). Uloga obrazovanja se na taj način može promatrati i u širem kontekstu na što upućuju i rezultati drugih studija ističući krucijalnu ulogu obrazovanja u aspiracijama mladih da »postanu netko u životu« (Hattam i Smyth, 2003.), odnosno kao nužan resurs za postizanje uspjeha u životu (Aaltonen, 2012.; Vogt, Lorentzen i Hansen, 2020.; Kindt i Reegard, 2022.).

Što se tiče razdoblja nakon prekida srednje škole, rezultati istraživanja pokazali su da je dio mladih nastavio obrazovanje pri čemu je najčešće bilo riječ o programima u sustavu obrazovanja odraslih, dio mladih se zaposlio, dok dio mladih nije bio uključen u obrazovanje, tržište rada ni prekvalifikaciju te su oni ujedno predstavljali i pripadnike NEET populacije u ovom istraživanju. Mladi koji su u međuvremenu pronašli posao uglavnom su radili na niskokvalificiranim radnim mjestima što je sukladno rezultatima pojedinih istraživanja koja su se bavila radnim karijerama mladih s iskustvom ranog napuštanja obrazovanja. Tako je istraživanje Kim-a (2013.) pokazalo da je 69% mladih imalo zaposlenje na nisko plaćenim poslovima i nije imalo iskustvo mobilnosti, dok su rezultati istraživanja Campolieti, Fang i Gunderso (2010.) potvrdili postojeće spoznaje o nižim primanjima i slabijim ishodima zapošljavanja kod ove ranjive skupine mladih. Rezultati domaćeg istraživanja također su pokazali da je većina mladih bez završene srednje škole koji su bili zaposleni obavljala poslove nekvalificiranih ili kvalificiranih fizičkih radnika (62,9%), a druga najzastupljenija vrsta posla koju su obavljali bila je uslužna djelatnost (11,4%) (Brajša-Žganec i Merkaš, 2010.).

U osvrtu na percipirane promjene u svojim životima nakon prekida srednje škole rezultati ovog istraživanja pokazuju na smanjenu kvalitetu društvenog života mladih. I drugi autori navode smanjene socijalne kontakte i promjene u odnosima s prijateljima i vršnjacima kao jednu od negativnih posljedica s kojima se mladi suočavaju nakon ranog napuštanja obrazovanja (npr. Ramsadal i Wynn, 2021.; Korumaz i Eksioglu, 2022.), dok se u dijelu istraživanja spominju i osjećaj usamljenosti te socijalna isključenost (Ramsdal i sur., 2013.; Tukundane i sur., 2014.). Oskudnost društvenih kontakata kod mladih koji su prekinuli srednju školu pokazali su i rezultati domaćeg istraživanja Milas, Ferić i Šakić (2010.).

Sudionici ovog istraživanja ukazali su i na promjene u svojoj svakodnevici prije svega zbog »viška« slobodnog vremena i nedostatka obveza koje su prije imali vezano za školu. Dobiveni rezultati o svakodnevnom dokoličarenju i osjećaju dosade uslijed nedostatka obveza ili drugih aktivnosti provedbe slobodnog vremena potvrđeni su i u drugim istraživanjima (Byrne i Smith, 2010.; Morissette, 2018.).

S obzirom na percipirane promjene u vlastitim životima nakon prekida obrazovanja, važno bi bilo kreirati intervencije koje osiguravaju mladima praktične vještine za prevladavanje izazova s kojima se susreću neposredno nakon prekida srednje škole te pružiti oblike psihosocijalne i praktične podrške koji odgovaraju njihovim potrebama.

Analiza rezultata vezana za planove za budućnost mladih pokazala je da se mladi mogu svrstati u tri veće skupine: mladi koji planiraju nastaviti obrazovanje, mladi čiji su planovi usmjereni na zapošljavanje i mladi koji nemaju jasnu viziju svoje budućnosti. Rezultati su pokazali da neovisno o izazovima s kojima se mladi suočavaju u razdoblju nakon prekida srednje škole da i dalje imaju aspiracije prema nastavku obrazovanja, odnosno završavanja nekih dodatnih oblika obrazovanja s ciljem stjecanja vještina kako bi povećali vlastite šanse na tržištu rada. Istraživanje Black, Polidano i Tseng (2012.) provedeno na uzorku mladih koji su napustili srednju školu u Australiji također je pokazalo da je pronalazak posla kojim bi mladi bili zadovoljni bio važan izvor motivacije za njihov ponovni povratak u sustav obrazovanja. Istraživanje Iachini i suradnika (2013.) provedeno metodom fokusnih grupa na uzorku mladih koji su se vratili u sustav obrazovanja pokazalo je da su njihovi glavni motivi za nastavkom obrazovanja bili podrška obitelji i prijatelja, školsko okruženje koje prepoznaje potrebe učenika i želja za promjenom. I rezultati drugih istraživanja pokazali su da su na ponovni povratak u sustav obrazovanja bili spremniji mladi koji su imali osjećaj pripadanja i socijalnu podršku (Lessard i sur., 2009.; Boylan i Renzulli, 2017.; Morrisette, 2018.). Navedeni nalaz o važnosti socijalne podrške u reintegraciji u sustav obrazovanja sukladan je rezultatima ovog istraživanja budući da su mladi koji su ponovno upisali neki od obrazovnih programa ili planiraju nastaviti obrazovanje iskazivali važnost primljene podrške od članova obitelji za nastavkom obrazovanja. Iako je dio mladih u pogledu svoje budućnosti bio usmjeren na pronalazak posla, rezultati istraživanja ukazuju na negativna iskustva s tržištem rada i probleme s traženjem i pronalaskom posla. Navedeno potvrđuje već postojeće nalaze o otežanoj zapošljivosti mladih s nižim stupnjevima obrazovanja kao i činjenici da se često zapošljavaju na prekarnim radnim mjestima i nalaze u situacijama nezaposlenosti ili ekonomske neaktivnosti (Potočnik i Spajić-Vrkaš, 2017.).

Nedostatak radnog iskustva i drugih vještina kao prepreke za ulazak na tržište potvrđeni su i u drugim studijama provedenim na uzorku mladih s iskustvom ranog napuštanja obrazovanja (Tukenede i sur., 2014.). Pri tome je važno istaknuti da i sami mladi razloge nezaposlenosti atribuiraju ranom napuštanju obrazovanja (Nairz-Wirth i Gitschthaler, 2020.). Sličan nalaz pokazao se i u domaćem istraživanju provedenom na uzorku pripadnika NEET populacije koji su razloge nezaposlenosti pripisivali vlastitim neodgovarajućim obrazovnim i stručnim kvalifikacijama s obzirom na potrebe tržišta rada, ali dijelom i nedovoljnoj potpori javnih ustanova u nalaženju posla (Majdak, Baturina i Berc, 2021.). Na hrvatskom tržištu rada za mlade osobe koje su u potrazi za zaposlenjem Hrvatski zavod za zapošljavanje provodi niz

aktivnosti koje jačaju konkurentnost na tržištu rada i podupiru aktivno traženje posla mladih nezaposlenih osoba.

Programi usmjereni na mlade koji su rano napustili obrazovanja većim se dijelom odnose na neke oblike profesionalnog osposobljavanja (npr. stručno osposobljavanje od strane Zavoda za zapošljavanje, stjecanje dodatnih znanja i sl.). Novim Zakonom o obrazovanju odraslih (2021.) uvedena je mogućnost financiranja pohađanja obrazovnih programa za odrasle putem vaučera koje mogu koristiti zaposlene i nezaposlene osobe koje zbog nedostatka vještina ne mogu pronaći zaposlenje ili im u nedostatku vještina prijeti gubitak postojećeg zaposlenja, kao i oni koji žele postati konkurentniji na tržištu rada.

Uzimajući u obzir rezultate ovog istraživanja koji ukazuju na neupućenost mladih u metode traženja zaposlenja i mogućnosti zapošljavanja, dodatno se ističe važnost informiranja mladih o mogućnostima zapošljavanja pri čemu bi pri zavodima za zapošljavanje bile korisne i nove usluge za profesionalno informiranje. Informiranje bi uz pružanje potrebnih informacija moglo poslužiti kao poticaj za donošenje odluka o daljnjem profesionalnom razvoju i izboru profesionalnih programa i zanimanja u skladu s individualnim interesima, sposobnostima te potrebama tržišta rada. Centri za informiranje i savjetovanje o karijeri (CISOK) pri zavodima za zapošljavanje predstavljaju u tom kontekstu oblik pružanja usluga cjeloživotnoga profesionalnog usmjeravanja i osobama koje nisu prijavljene u evidenciji HZZ-a. U tom pogledu, važno je pitanje koliko su mladi informirani o dostupnosti takvih usluga i koliko ih koriste. Rezultati istraživanja Majdak, Baturina i Berc (2021.) pokazali su da su stručnjaci ukazali na tešku dostupnost pripadnika NEET populacije kao i na izazove motiviranja te skupine mladih za suradnju.

Rezultati istraživanja pokazali su da dio mladih nema jasne planove za budućnost. Sličan nalaz dobiven je i u istraživanju Byrne i Smith (2010.). Isto istraživanje pokazalo je da dio mladih nije imao dovoljno povjerenja u sebe za završetkom škole, da su iskazivali nesigurnost oko toga što žele u svom životu, kao i da nisu imali ideje o tome koje bi poslove mogli raditi i kako bi mogli pronaći posao. Pojedini autori ističu da je sposobnost planiranja budućnosti ili zamišljanja budućnosti povezana s nepovoljnim položajem na način da osobe u marginaliziranim položajima imaju skraćenu vremensku perspektivu ili nemaju viziju o tome kako unaprijediti svoje okolnosti (Reiter, 2003.). Sudionici koji nisu imali jasne planove budućnosti ujedno su najčešće bili pripadnici NEET populacije. Na dodatnu ranjivost položaja pripadnika NEET populacije u tom kontekstu upućuju i rezultati istraživanja Gaspani (2018.) koji su pokazali da pripadnici NEET populacije imaju problema u stjecanju priznata socijalnog statusa i u dizajniranju vlastitih orijentacija prema budućnosti, što im otežava razvoj identiteta i vlastite pozicije u društvu. Dobivene varijacije u planovima za budućnost također potvrđuju heterogenost ove skupine mladih te ukazuju na neravnopravnost mladih u posjedovanju resursa u smislu posjedovanja sredstava za osmišljavanje svog života (Aaltonen, 2012.).

Uzimajući u obzir različitost iskustava koji mladi doživljavaju nakon prekida srednje škole, rezultati ukazuju na potrebu za individualiziranim i multidisciplinarnim pristupom u radu s ovom skupinom mladih. To uključuje efikasnije sustave mentoriranja i obrazovnih i profesionalnih usmjeravanja koji su prilagođeni individualnim potrebama i vještinama mladih uzimajući u obzir različitost njihovih aspiracija, ali i životnih okolnosti. I u Nacionalnoj razvojnoj strategiji Republike Hrvatske do 2030. (2021.) istaknuto je da će se pozornost posvetiti i profesionalnom usmjeravanju te tehnikama profiliranja nezaposlenih i radno sposobnih neaktivnih osoba kako bi se kvalitetnije procijenile mogućnosti usklađivanja njihovih kompetencija s potrebama tržišta rada pri čemu će naglasak dodatno biti na osobama koje su u nepovoljnom položaju na tržištu rada.

Dobiveni rezultati pružaju smjernice i za daljnja istraživanja. Konceptualizacija ranog napuštanja obrazovanja kao procesa tijekom kojeg pojedinci mogu ući na tržište rada ili se vratiti u sustav obrazovanja nekoliko puta ukazuje na potrebu longitudinalnih studija praćenja životnih putanja mladih osoba kako bi se stekao uvid u višestruke tranzicije koje mladi mogu imati tijekom vremena. To je od posebnog značaja s obzirom da mladi bez završene srednje škole imaju otežanu tranziciju iz obrazovnog sustava na tržište rada te uzimajući u obzir učinke nepovoljnih obrazovnih ishoda na životne šanse mladih. U budućim istraživanjima bilo bi vrijedno steći uvid i u perspektivu stručnjaka o tome kako institucije i profesionalna zajednica mogu učinkovitije odgovoriti na potrebe mladih posebno kad je riječ o ovom tranzicijskom razdoblju između prekida srednje škole i njihovih daljnjih obrazovnih ishoda kao i ishoda na tržištu rada.

ZAKLJUČAK

Mladi s iskustvom prekida obrazovanja predstavljaju ranjivu skupinu koju karakterizira povećani rizik od socijalne isključenosti i siromaštva. Ovaj rad predstavlja jedno od rijetkih kvalitativnih istraživanja usmjerenih na životne okolnosti i perspektive mladih neposredno nakon prekida srednjoškolskog obrazovanja. Rezultati istraživanja upućuju na različitost doživljaja iskustva prekida srednje škole kao i na varijacije u planovima za budućnost te upotpunjuju dosadašnje spoznaje o različitim preprekama i izazovima s kojim se mladi suočavaju nakon prekida srednjoškolskog obrazovanja.

Mladi su većinom iskazali žaljenje za prekidanjem škole te su njihove aspiracije usmjerene na nastavak obrazovanja ili zapošljavanje iako se većina njih već suočila s preprekama za pristup tržištu rada. Rezultati istraživanja potvrđuju ranjivost položaja mladih s iskustvom prekida srednje škole u kontekstu smanjenih šansi na tržištu rada te ograničenih mogućnosti za nastavkom obrazovanja. Također, rezultati istraživanja ukazuju na važnost konteksta budući da iskustva mladih nakon prekida sred-

nje škole reflektiraju njihove specifične životne okolnosti. Razumijevanje životnih prilika kao i budućih planova mladih nakon prekida srednje škole može doprinijeti oblikovanju intervencija za promoviranje reintegracije u sustav obrazovanja ili programa osposobljavanja prilagođenim potrebama i vještinama mladih kao i potrebama tržišta rada.

Donositelji politika trebaju uzeti u obzir heterogenost tranzicija iz obrazovanja na tržište rada mladih s iskustvom ranog napuštanja obrazovanja u smjeru mjera politika zapošljavanja i obrazovnih programa koji odgovaraju potrebama ove skupine mladih osoba ali i tržišta rada. Pod vidom aktivacije mladih bilo u pogledu reintegracije u obrazovni sustav ili aktivne participacije na tržištu rada neophodan je integriran i individualizirani pristup pojedincima. Preduvjet za prevladavanje različitih rizika s kojima se mladi suočavaju nakon prekida srednjoškolskog obrazovanja su i učinkovita međusektorska suradnja te višedionička partnerstva koja bi bila prilagođena i fleksibilna za potrebe mladih.

LITERATURA

1. Aaltonen, S. (2012). Subjective orientations to the schooling of young people on the margins of school. *Young*, 20 (3), 219–235. <https://doi.org/10.1177/110330881202000301>
2. Alexander, K., Entwisle, D. & Kabbani, N. (2001). The dropout process in life course perspective: Early risk factors at home and school. *The Teachers College Record*, 103 (5), 760–822.
3. Battin-Pearson, S., Newcomb, M. D., Abbott, R. D., Hill, K. G., Catalano, R. F. & Hawkins, J. D. (2000). Predictors of early high school dropout: A test of five theories. *Journal of Educational Psychology*, 92 (3), 568–582. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.92.3.568>
4. Baturina, D., Majdak, M. & Berc, G. (2020). Perspektiva NEET populacije u urbanoj aglomeraciji Zagreb prema percepciji stručnjaka i mladih u NEET statusu – kako im pomoći? *Sociologija i prostor*, 58 (3), 403–431. <https://doi.org/10.5673/sip.58.3.8>
5. Berc, G., Majdak, M. & Bežovan, G. (2015). Perspektiva stručnih suradnika o ispadanju učenika iz srednjih škola kao novom socijalnom problemu. *Revija za socijalnu politiku*, 22 (1), 1–31. <https://doi.org/10.3935/rsp.v22i1.1162>
6. Black, D., Polidano, C. & Tseng, Y. P. (2012). The reengagement in education of early school leavers. *Economic Papers: A Journal of Applied Economics and Policy*, 31 (2), 202–215. <https://doi:10.1111/j.1759-3441.2011.00157.x>
7. Boylan, R. L. & Renzulli, L. (2017). Routes and reasons out, paths back: The influence of push and pull reasons for leaving school on students' school reengagement. *Youth & Society*, 49 (1), 46–71. <https://doi.org/10.1177/0044118X14522078>

8. Brajša-Žganec, A. & Merkaš, M. (2010). Razlike u nekim individualnim i obiteljskim obilježjima između zaposlenih i nezaposlenih mladih bez završene srednje škole. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 19 (4–5 (108–109)), 691–708.
9. Branson, R. A., Marbory, S., Brown, A., Covington, E., McCauley, K. & Nash, A. (2013). A pilot study: An exploration of social, emotional, and academic factors influencing school dropout. *Researcher: An Interdisciplinary Journal*, 26 (2), 1–17.
10. Braun, V. & Clarke, V. (2022). *Thematic analysis: A practical guide*. London: Sage Publications.
11. Bridgeland, J. M., Dilulio Jr, J. J. & Morison, K. B. (2006). *The silent epidemic: Perspectives of high school dropouts*. Washington: Civic Enterprises.
12. Bunting, M. & Moshuus, G. (2017). Young peoples' own stories about dropping out in Norway: An indirect qualitative approach. *Acta Didactica Norge*, 11 (2), 1–20. <https://doi.org/10.5617/adno.3182>
13. Byrne, D. & Smyth, E. (2010). *No way back? The dynamics of early school leaving*. Dublin: The Liffey Press.
14. Campolieti, M., Fang, T. & Gunderson, M. (2010). Labour market outcomes and skill acquisition of high-school dropouts. *Journal of Labor Research*, 31, 39–52. <https://doi.org/10.1007/s12122-009-9074-5>
15. Cedefop. (2016). *Leaving education early: Putting vocational education and training centre stage. Volume I: Investigating causes and extent*. Luxembourg: Publications Office. Cedefop research paper No 57. <https://doi.org/10.2801/893397>
16. Cefai, C., Downes, P. & Cavioni, V. (2016). Breaking the cycle: A phenomenological approach to broadening access to post-secondary education. *European Journal of Psychology of Education*, 31 (2), 255–274. <https://doi.org/10.1007/s10212-015-0265-6>
17. De Witte, K., Cabus, S., Thyssen, G., Groot, W. & van den Brink, H. M. (2013). A critical review of the literature on school dropout. *Educational Research Review*, 10, 13–28. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2013.05.002>
18. Dube, A. & Nkomo, M. (2014). The troubled journeys of school drop-outs: Wastage, redemption and policy considerations. *Commonwealth Youth and Development*, 12 (1), 1–14. <https://doi.org/10.1353/sof.2004.0036>
19. Dupéré, V., Leventhal, T., Dion, E., Crosnoe, R., Archambault, I. & Janosz, M. (2015). Stressors and turning points in high school and dropout. *Review of Educational Research*, 85, 591–629. <https://doi.org/10.3102/0034654314559845>
20. Entwisle, D. R., Alexander, K. L. & Olson, L. S. (2004). Temporary as compared to permanent high school dropout. *Social Forces*, 82(3), 1181–1205.
21. European Commission (2013). *Europe 2020: Europe's growth strategy*. Brussels: European Commission.

22. European Commission, EACEA, Eurydice & Cedefop (2014). *Tackling early leaving from education and training in Europe: Strategies, policies and measures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
23. Ferić, I., Milas, G. & Rihtar, S. (2010). Razlozi i odrednice ranoga napuštanja školovanja. *Društvena istraživanja*, 19 (4-5), 621–642.
24. Fortin, L., Marcotte, D., Diallo, T., Potvin, P. & Royer, É. (2013). A multidimensional model of school dropout from an 8-year longitudinal study in a general high school population. *European Journal of Psychology of Education*, 28 (2), 563–583. <https://doi.org/10.1007/s10212-012-0129-2>
25. Gaspani, F. (2018). Young-adults NEET in Italy: Orientations and strategies toward the future. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 38 (1/2), 150–164. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-04-2017-0038>
26. Hattam, R. & Smyth, J. (2003). »Not everyone has a perfect life«: Becoming somebody without school. *Pedagogy, Culture and Society*, 11 (3), 379–398. <https://doi.org/10.1080/14681360300200180>
27. Hunt, F. (2008). *Dropping out from school: A cross country review of the literature*. Brighton: University of Sussex.
28. Iachini, A. L., Buettner, C., Anderson-Butcher, D. & Reno, R. (2013). Exploring students' perceptions of academic disengagement and reengagement in a dropout recovery charter school setting. *Children & Schools*, 35 (2), 113–120. <https://doi.org/10.1093/cs/cdt005>
29. Jimerson, S. R., Anderson, G. E. & Whipple, A. D. (2002). Winning the battle and losing the war: Examining the relation between grade retention and dropping out of high school. *Psychology in the Schools*, 39 (4), 441–457. <https://doi.org/10.1002/pits.10046>
30. Kim, K. N. (2013). Career trajectory in high school dropouts. *The Social Science Journal*, 50 (3), 306–312. <https://doi.org/10.1016/j.sosci.2013.03.005>
31. Kindt, M. T. & Reegård, K. (2022). Outsiders looking in. The re-enrolment struggles of early school leavers in Norway. *Young*, 30(3), 265-280. <https://doi.org/10.1177/11033088211059596>
32. Koc, M., Zorbaz, O. & Demirtas-Zorbaz, S. (2020). Has the ship sailed? The causes and consequences of school dropout from an ecological viewpoint. *Social Psychology of Education*, 23 (5), 1149–1171. <https://doi.org/10.1007/s11218-020-09568-w>
33. Kortering, L. J. & Braziel, P. M. (1999). School dropout from the perspective of former students: Implications for secondary special education programs. *Remedial and Special Education*, 20 (2), 78–83. <https://doi.org/10.1177/074193259902000>
34. Korumaz, M. & Ekşioğlu, E. (2022). Why do students in vocational and technical education drop out? A qualitative case study. *International Journal of Contemporary Educational Research*, 9 (1), 18–27. <https://doi.org/10.33200/ijcer.935042>

35. Lansford, J. E., Dodge, K. A., Pettit, G. S. & Bates, J. E. (2016). A public health perspective on school dropout and adult outcomes: A prospective study of risk and protective factors from age 5 to 27 years. *Journal of Adolescent Health*, 58 (6), 652–658. DOI: 10.1016/j.jadohealth.2016.01.014
36. Lessard, A., Fortin, L., Marcotte, D., Potvin, P. & Royer, E. (2009). Why did they not drop out. Narratives from resilient students. *The Prevention Researcher*, 16 (3), 21–24.
37. Majdak, M., Baturina, D. & Berc, G. (2021). Ples na rubu: Okolnosti i iskustva položaja mladih u NEET statusu na području Grada Zagreba. *Croatian and Comparative Public Administration*, 21 (1), 89–128. <https://doi.org/10.31297/hkju.21.1.4>
38. Matković, T. (2010). Obrazovanje roditelja, materijalni status i rano napuštanje školovanja u Hrvatskoj: Trendovi u proteklom desetljeću. *Društvena istraživanja*, 19 (4-5), 643–667.
39. Meng, C. M. & Sijbers, E. (2016). *School-leavers between education and the labour market 2015. Facts and figures. (ROA-F-2016/; No. 2E)*. Maastricht: Research Centre for Education and the Labour Market.
40. Milas, G., Ferić, I. & Šakić, V. (2010). Osuđeni na socijalnu isključenost? Životni uvjeti i kvaliteta življenja mladih bez završene srednje škole. *Društvena istraživanja*, 19 (4-5), 669–689.
41. Milas, G. & Ferić, I. (2009). Utječe li produljenje obveznoga školovanja na smanjenje stope ranoga prekidanja školovanja? *Društvena istraživanja*, 18 (4–5), 649–671.
42. Morrissette, P. (2018). Pursuing a dream: The lived experiences of early leavers and their return to alternative high school. *The Qualitative Report*, 23 (2), 422–438.
43. Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. *Narodne novine*, 13/2021.
44. Nairz-Wirth, E. & Gitschthaler, M. (2020). Relational analysis of the phenomenon of early school leaving: A habitus typology. *European Educational Research Journal*, 19 (5), 398–411. <https://doi.org/10.1177/1474904119893916>
45. Ogresta, J., Rezo, I., Kožljan, P., Paré, M. H. & Ajduković, M. (2021). Why do we drop out? Typology of dropping out of high school. *Youth & Society*, 53 (6), 934–954. <https://doi.org/10.1177/0044118X20918435>
46. *QSR International* (2019). NVivo (Version 12) [Computer software].
47. Potočnik, D. i Spajić-Vrkaš, V. (2017). Mladi u Hrvatskoj: Sudjelovanje na tržištu rada i prostorna mobilnost. U: lištin, V. & Spajić Vrkaš, V. (ur.), *Generacija osujećenih: Mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća*. Zagreb: Biblioteka Znanost i društvo, Institut za društvena istraživanja, 143–184.
48. Ramsdal, G. H., Bergvik, S. & Wynn, R. (2018). Long-term dropout from school and work and mental health in young adults in Norway: A qualitative inter-

- view-based study. *Cogent Psychology*, 5 (1), 1455365. <https://doi.org/10.1080/23311908.2018.1455365>
49. Ramsdal, G., Gjørnum, R. G. & Wynn, R. (2013). Dropout and early unemployment. *International Journal of Educational Research*, 62, 75–86. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2013.06.011>
 50. Reiter, H. (2003). Past, present, future: Biographical time structuring of disadvantaged young people'. *Young*, 11 (3), 253–279. <https://doi.org/10.1177/11033088030113004>
 51. Smyth, J. & Hattam, R. (2001). 'Voiced' research as a sociology for understanding 'dropping out' of school. *British Journal of Sociology of Education*, 22 (3), 401–415. <https://doi.org/10.1080/01425690120068006>
 52. Smyth, E. & McCoy, S. (2009). *Investing in education: Combating educational disadvantage*. Dublin: ESRI.
 53. Strugar, V. (2011). *Zatvorena vrata budućnosti: Rano napuštanje srednjoškolskoga obrazovanja*. Zagreb – Bjelovar: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru.
 54. Sum, A., Khatiwada, I., McLaughlin, J. & Palma, S. (2009). *The consequences of dropping out of high school*. Boston: Center for Labor Market Studies Publications.
 55. Tilleczek, K. (2008). *Why do students drop out of high school? Narrative studies and social critiques*. New York: Edwin Mellen Press.
 56. Tukundane, C., Zeelen, J., Minnaert, A. & Kanyandago, P. (2014). 'I felt very bad, I had self-rejection': Narratives of exclusion and marginalisation among early school leavers in Uganda. *Journal of Youth Studies*, 17 (4), 475–491. <https://doi.org/10.1080/13676261.2013.830703>
 57. Tyler, J. H. & Lofstrom, M. (2009). Finishing high school: Alternative pathways and dropout recovery. *The Future of Children*, 19 (1), 77–103. <https://doi:10.1353/foc.0.0019>
 58. Vanttaja, M. & Järvinen, T. (2006). The young outsiders: The later life courses of 'drop-out youths'. *International Journal of Lifelong Education*, 25 (2), 173–184. <https://doi.org/10.1080/02601370500510850>
 59. Vogt, K. C., Lorentzen, T. & Hansen, H. T. (2020). Are low-skilled young people increasingly useless, and are men the losers among them? *Journal of Education and Work*, 33 (5–6), 392–409. <https://doi.org/10.1080/13639080.2020.1820965>
 60. Zakon o obrazovanju odraslih (2021). *Narodne novine*, 141/2021.

Jelena Ogresta

“YOU ARE NOTHING WITHOUT SCHOOL”: THE EXPERIENCE OF HIGH SCHOOL DROPUT FROM THE PERSPECTIVE OF YOUNG PERSONS

ABSTRACT

Early high school dropout represents a complex process marked by interrelation of various individual, family, school and social factors. Vulnerability of young persons with the experience of early dropout is reflected in reduced chances at the labour market and an increased risk of poverty and social exclusion. Previous research studies were mostly focused on multiple factors which contribute to dropping out of high school, and there are gaps in the literature on the life conditions of young people immediately after dropping out of school. The aim of this research is to gain a fuller understanding of the high school dropout experience from the perspective of young people. The research was conducted on the sample of 20 young persons in the age from 16 to 20 years with the experience of dropping out of high school. The method used to collect data was a semi-structured interview, and the data was analysed by thematic analysis. The results of the research confirm that young people mostly interpret high school dropout as a negative educational experience and express regret because of dropping out of school. After dropping out of high school, most young people were faced with limited opportunities at the labour market, but also with reduced chances for reintegration into the education system. In the context of perceived changes after dropping out of high school, the results of the research indicate a reduced quality of social life of young people, as well as changes in their daily lives. With regard to plans for the future, young people mostly expressed aspirations for continuing education and finding a job. The obtained results highlight the need for different individualised support services, as well as educational and professional guidance that would motivate young people to continue their education and increase their chances on the labour market, thus contributing to their economic and social inclusion.

Key words: *early high school dropout; young people; social risk; qualitative research*